

Deze tekst geeft een beeld van de impact van 40 jaar exposure-programma's op basis van de zelfbeoordeling van 132 van de 562 oud-deelnemers in een anonieme survey. De studie brengt verslag uit van hoe de alumni de impact duiden op ruimdenkendheid, awareness, kennis, vriendschappen, werk en studies. Verder geeft deze tekst aandacht aan de achttien respondenten die op eigen initiatief aangeven dat de exposure een transformatieve, levensveranderende ervaring is geweest. De studie toont dat de exposure over de veertig jaar heen een evoluerende impact heeft gekend, waarbij het veronderstelt dat het groeiende aanbod van vensters op de wereld een evenredig verminderend effect heeft op de impact van de exposure-ervaring. Tot slot suggereert deze studie dat bij impactmetingen van internationale ervaringen ook externe evoluerende factoren in beschouwing moeten worden genomen, zoals technologie en tijdgeest.

## 2) Beperkingen van het onderzoek en eerdere pogingen tot impactmeting

De exposure is in de eerste plaats een investering in awareness en attitude. Dit zijn eigenschappen die zich moeilijk laten meten omdat ze onderhevig zijn aan subjectieve zelfbeoordeling en sociale wenselijkheid. Bovendien is het onmogelijk om een ervaring als interventie te isoleren. Ons bewustzijn wordt bepaald door een ontelbaar aantal permanent evoluerende en op elkaar inspelende factoren. Dat deze ervaring zich afspeelde tijdens de studententijd, een levensfase waar mogelijk met meer nostalgie naar wordt teruggekeken, helpt daarbij niet. Toch deden we met USOS eerder al twee verdienstelijke pogingen om de impact van een exposure in kaart te brengen.

Voor de eerste poging gaan we terug naar 2010, toen we met USOS naar aanleiding van ons 25-jarige bestaan een enquête uitstuurden naar onze alumni van toen. Een van de doelstellingen was om de interculturele gevoeligheid van de oud-deelnemers te vergelijken met een controlegroep van peers zonder exposure-ervaring. Om tot een controlegroep te komen, werd aan de alumni gevraagd om een kennis op te geven met een gelijkaardig levens- en studie-traject, maar zonder exposure-ervaring. Om interculturele gevoeligheid in kaart te brengen, namen we een vragenreeks over van een survey van AFS Interculturele Programma's waarbij gepeild werd naar een reeks gevoelens die mensen kunnen ervaren wanneer ze in contact komen met iemand van een andere culturele achtergrond (Hansel, 2008). Zo konden de respondenten op een schaal aanduiden of ze zich angstig, op hun gemak of alert voelden. Uit de vergelijking tussen de twee groepen komt naar boven dat de USOS-groep licht beter scoorde dan de controlegroep. De studie toonde duidelijkere verschillen wanneer de groep met veel internationale ervaring afgezet werd tegenover de groep met weinig of geen ervaring (De Herdt et al, 2010). Daarbij rijst de vraag of het de internationale ervaring geweest is die tot betere scores leidde. De oorzaak-gevolg relatie kan ook omgedraaid worden, namelijk dat grotere interculturele gevoeligheid aanleiding geeft tot meer internationale ervaringen.

Om de complexe oorzaak-gevolg relatie te omzeilen, gingen we in 2019 aan de slag met een andere methode. In plaats van te werken met een controlegroep, werd nu gewerkt met een voormeting en een nameting. Zo zou de impact van de ervaring op een objectieve wijze kunnen afgezonderd worden (Colpaert et al, 2018). Ditmaal werd aan de slag gegaan met een vragenlijst van het Centrum voor Intercultureel Management en Internationale Communicatie (CIMIC). Hun Interculturele Competentiewijzer, kortweg de IC-wijzer, brengt negen componenten in kaart, met name zelfkennis, flexibiliteit, veerkracht, ontvankelijkheid, kennisverwerving, relationele vaardigheden, communicatieve vaardigheden, conflicthanteringscapaciteit en vaardigheid tot multiperspectiviteit (Simons et al, 2011). Tijdens het academiejaar van 2018-19 vulden de deelnemers van het USOS-traject de IC-wijzer in bij het begin van hun traject en dan nogmaals aan het einde van het traject, enkele maanden nadat de exposure had plaatsgevonden. Echter bleek ook deze aanpak niet te werken. Uit de persoonlijke interviews die we nadien afnamen met de deelnemers, komt naar boven dat ze de survey de eerste maal achteloos en naar sociaal-wenselijkheid hadden ingevuld. Bij de tweede maal waren ze omwille van de exposure-ervaring net bewuster geworden van het belang van interculturele competentie, waardoor ze de vragenlijst kritischer en met meer aandacht invulden. De deelnemers gaven in de interviews aan dat de negatieve evoluties die de metingen toonden, niet strookten met de groei die ze zelf ervaarden.

### 3) De impactsurvey van 2025

In het licht van de bovenstaande methodologische moeilijkheden, werd nu gekozen voor een eenvoudige aanpak die erop vertrouwt dat de respondenten zelf in staat zijn om de impact te beschrijven. Tenslotte hebben al onze oud-deelnemers een academische vorming genoten, waarbij we erop mogen vertrouwen dat ze kritisch afstand kunnen nemen van hun eigen ervaringen en dat ze in staat zijn om tot op zekere hoogte de impact van de ervaring in kaart te brengen.

Om voldoende respons te genereren, werd voor een gebruiksvriendelijke survey gekozen met een lage drempel. De survey was een reeks van 16 vragen, waarvan tien multiple choice vragen. Van de zes open vragen waren er drie verplicht om te beantwoorden. Hier lag de focus op de zelf beoordeelde impact van de ervaring op korte en lange termijn. Er werd ook gevraagd om de ervaring in één woord te omschrijven waarvan de antwoorden in de eerder vermelde word cloud terug te vinden zijn. Tot slot konden de respondenten in drie optionele vragen nog feedback, herinneringen en vragen kwijt aan USOS.

De survey werd per mail uitgestuurd naar de alumni via een adressenbestand die historisch bijgehouden werd, maar die niet alle actuele gegevens bevat. Daarom werd via sociale kanalen een extra inspanning gedaan, evenwichtig verspreid over alle segmenten van de alumni. Meer dan 1 op 4 alumni werd niet bereikt wegens het ontbreken van contactgegevens. Door de band genomen liggen de meeste ontbrekende contactgegevens bij de eerste generatie, terwijl de meest passieve mailboxen zich bij de laatste generatie bevinden. Voor deze groep blijkt het hebben van up-to-date contactgegevens geen garantie voor respons. Er is dus een duidelijke kloof tussen het kunnen bereiken van de alumni en het werkelijk invullen van de survey. Opvallend is dat bij de studie van 2010 nog 168 van de toen 268 alumni gevolg gaven aan de enquête, oftewel 63%. Voor deze enquête valt de responsgraad met 132 van de 562 alumni terug op 23% (zie tabel 2), met de opmerking daarbij dat de studie uit 2010 door een groter collectief van oud-deelnemers werd uitgedragen en dat de enquête in tegenstelling tot deze niet anoniem was, waardoor niet-respondenten persoonlijk aangeschreven konden worden met een herinnering. Toch komt hier al een eerste trend naar boven, die de verder beschreven analyse van de data zal bevestigen.

Als populatie werden alle oud-deelnemers van de groepsreizen gerekend die binnen een door USOS omkaderd traject van voor- en nawerking naar het Globale Zuiden trokken, inclusief de groep die in 1992 op eigen initiatief naar een niet-partner in Senegal trok als alternatief voor een geannuleerd programma in het te onveilig bevonden Zaïre. Daarmee werden de deelnemers van individuele thesisstages buiten beschouwing gelaten, alsook de groepsstages die sinds 2015 vanuit de faculteit Ontwerpwetenschappen geïnitieerd werden binnen de USOS-partnerschappen (Marokko, Nicaragua, Suriname, Brazilië), maar die niet gepaard gingen met een volledig USOS-traject. Ook de deelnemers van de zogeheten “België exposure” uit 2003 (Nicaragua), 2021 (DR Congo) en 20214 (DR Congo en Marokko) werden niet opgenomen in de populatie. Tot slot werd de impact van onze exposure-reizigers op hun gastfamilies en op de studenten en medewerkers die ze ontmoetten buiten beschouwing gelaten.

De populatie komt zo uit op het totaal van de deelnemers van 75 groepsreizen die in tabel 1 opgesomd staan. Daarbij worden ook de begeleiders van de reizen opgenomen. Wellicht zijn de begeleiders van de eerste generatie exposures moeilijker of onmogelijk te bereiken omwille van hun hogere leeftijd. Helaas zijn er onder de USOS-alumni ook enkele overleden personen te bespeuren. Om de accurate ratio van respondenten versus deelnemers te behouden, werden deze niet weggehaald uit de cijfers.

In totaal 132 personen van de 562 oud-deelnemers, waarvan 16 personen tweemaal deelnamen, vulden de survey in. Gemiddeld namen ze 16 minuten tijd om de vragen te beantwoorden. Ik geef daarbij als kanttekening mee dat de personen die gevolg gaven aan de enquête wellicht een bovengemiddeld grotere sympathie voor USOS hebben en dat er daarmee vermoedelijk sprake is van een bias, al valt daarbij te verwachten dat die bias over de generaties heen eerder stabiel blijft.

Verder toont tabel 1 dat de respondenten verhoudingsgewijs gelijk verdeeld zijn over de vaste partnerlanden van USOS, met een lagere responsgraad voor de India stage. De India stage wordt hier als een aparte categorie opgenomen, omdat de curriculaire opzet van dit programma afwijkt van die van de klassieke exposure, die studenten boven op hun curriculum opnemen. Omdat dit programma in de schoot van faculteit Rechten werd aangeboden, was de identificatie van de deelnemers met USOS lager en had USOS het er moeilijker mee om na afstuderen contact te houden, al was het maar door het ontbreken van persoonlijke mailadressen. De lagere responsgraad bij deze groep geeft mee verklaring aan de dalende responsgraad over de tijd (tabel 2).

*Tabel 1: verdeling van exposuredeelnemers en respondenten over de landen heen.\**

| Land             | Individuele deelnames | Respondenten | Responsgraad | Jaar waarin een exposure plaatsvond                                                  | Aantal groepsreizen |
|------------------|-----------------------|--------------|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|
| India            | 108                   | 26           | 24%          | 1985-88; 1990-91; 1993-96; 1998-99; 2001-02                                          | 14                  |
| India internship | 72                    | 6            | 8%           | 2009-16; 2009; 2023                                                                  | 11                  |
| Nicaragua        | 167                   | 490          | 29%          | 1988-89; 1991-92; 1994-97; 1999-2000; 2002-03; 2005, 2008-09; 2011-12; 2014-15; 2017 | 20                  |
| DR Congo/Zaire   | 112                   | 27           | 24%          | 1989, 2004-05; 2007-08; 2010-11; 2013-14; 2016-17; 2022                              | 12                  |
| Marokko          | 60                    | 13           | 22%          | 2006, 2009-10; 2012-13; 2015-16; 2018-19; 2023                                       | 10                  |
| Kameroen         | 31                    | 7            | 23%          | 1997, 2000-01; 2003                                                                  | 4                   |
| Rwanda           | 8                     | 1            | 13%          | 2009                                                                                 | 1                   |
| Senegal          | 8                     | 3            | 38%          | 1992                                                                                 | 1                   |
| Turkije          | 8                     | 0            | 0%           | 2004                                                                                 | 1                   |
| Tanzania         | 4                     | 0            | 0%           | 2006                                                                                 | 1                   |
| <b>totaal</b>    | <b>578</b>            | <b>132</b>   | <b>23%</b>   |                                                                                      | <b>75</b>           |

*\*16 personen namen tweemaal deel, ze worden als respondent bij hun eerste exposure-bestemming gerekend.*

Tabel 2 laat zien dat de responsgraad over de vier decennia heen in een licht dalende lijn zit. Dit is verrassend, omdat je zou verwachten dat de contacten het best geactualiseerd zijn bij de meest recente groepen. Bovendien is de uitvoerder van de survey zelf werkzaam bij USOS sinds 2007, waarmee hij met alle groepen vanaf dat jaar in contact is geweest. Toch resulteerde dit in een lagere responsgraad. Luik 6 geeft enkele hypothesen ter verklaring hiervan.

*Tabel 2: verdeling van unieke exposuredeelnemers en respondenten over de decennia.\**

| Jaar van exposure | Deelnemers exposure | Respondenten | Responsgraad |
|-------------------|---------------------|--------------|--------------|
| 1985-1994         | 114                 | 31           | 27%          |
| 1995-2004         | 150                 | 38           | 25%          |
| 2005-2014         | 189                 | 42           | 22%          |
| 2015-2024         | 125                 | 21           | 17%          |
| <b>Totaal</b>     | <b>562</b>          | <b>132</b>   | <b>23%</b>   |

*\*16 personen namen tweemaal mee. Ze worden bij hun eerst decennium gerekend.*

#### 4) De appreciatie van de oud-deelnemers voor de exposure

De survey bevatte twee onrechtstreekse appreciatie-vragen over de exposure, met name of ze de exposure zouden aanraden aan studenten anno 2025 en de optionele vraag of ze feedback hadden naar USOS toe op basis van hun eigen ervaring.

Bij de eerste vraag kon er gekozen worden uit “ja”, “eventueel” en “neen” met daarbij ook de vraag om er kort uitleg bij te geven. Niemand van de respondenten antwoordde “neen” en maar acht antwoordden ‘eventueel’, zie tabel 3 onder luik 6 voor een onderverdeling over de generaties. Van deze acht antwoordden drie respondenten dat ze voor “eventueel” kozen omdat de exposure volgens hen niet zomaar voor iedereen is weggelegd, dus niet omwille van de kwaliteit van het programma op zich. Een vierde respondent geeft aan dat de aanbeveling afhankelijk is van de mate waarop USOS zichzelf over de jaren heen gedekoloniseerd heeft. Verder geven drie respondenten aan dat de organisatie van de reis voor hen te chaotisch was voor een duidelijke aanbeveling. Tot slot geeft een respondent aan dat de voorbereiding te waarschuwend was voor bepaalde cultuurverschillen en daarmee onbedoeld paternalistisch en essentialiserend.

Bij de antwoorden op andere open vragen kwamen nog opmerkingen naar boven over onvoldoende voorbereide begeleiders en over omkadering die te westers georiënteerd was. Verder werden er vragen gesteld bij de selectie van bepaalde gastfamilies en bij het effect dat hun aanwezigheid had op de lokale mensen. Deze kritische echo's blijven echter sporadisch. Als het gaat over hoe USOS de exposures heeft aangepakt, is er een breed gedeelte waardering voor de intensieve, verrijkende en bezielde voorbereiding en voor de aandacht die USOS geeft aan begeleiding, wat de instap voor jonge mensen verlaagt. Enkel verwijzen ook naar de strenge selectie van deelnemers en naar het belang dat USOS hecht aan taal. Er wordt ook appreciatie geuit voor de reflecties die USOS maakt over de eigen samenleving en de aandacht die ze geeft aan armoede en uitsluiting in eigen land. Tot slot geef ik mee dat in totaal 23 maal het woord “uniek” valt als beschrijving voor de ervaring die USOS mogelijk maakt.

Alles bij elkaar geven de respondenten vrijwel unaniem blijk van de relevantie van de exposure. Ze geven aan dat het leerrijk is, dat het de blik verruimt en dat het een goede aanvulling is op de studies.

Ze wijzen op de positieve effecten die het ressorteert op empathie en op tolerantie. De volgende quotes zijn daar illustratief voor:

**Quote** *“In een klimaat waarin de ruimte om vraagstukken rond ontwikkelingssamenwerking en globale ongelijkheid te bespreken vernauwt, (er is bv. al jaren geen meer BTC-cyclus meer [vorming vanuit de federale overheid, ed]), is dit een buitengewone kans om deze vraagstukken te bespreken en je eigen 'positie in de wereld' te bevragen.”*

**Quote** *“In deze tijden van virtueel contact en digitale informatiespreiding denk ik dat het zeer waardevol is om actieve relaties op te bouwen en om verschillende realiteiten te ervaren.”*

**Quote** *“Ik raad de exposure aan voor de omvormende kracht die het kan veroorzaken, voor de globale blik die het opent en voor de effecten op wereldburgerschap.”*

## 5) De zelf beoordeelde impact van de exposure op het verdere leven

Centraal in de survey was de peiling naar de zelf ingeschatte impact van de exposure. Om de deelnemer op weg te helpen bij het beantwoorden van deze open vraag, werd in de vraagstelling gesuggereerd om te verwijzen naar impact op interesse, engagement, betrokkenheid of vriendschappen. De deelnemer werd aangemoedigd om het antwoord in enkele zinnen te formuleren en te illustreren met voorbeelden. De vraag werd tweemaal gesteld, waarbij de eerst maal werd gepeild naar de effecten op korte termijn en vervolgens naar de effecten op lange termijn. Op deze manier werd de deelnemer aangemoedigd om in het bijzonder te reflecteren over het lange termijneffect, wat de opzet is van de survey. Het valt daarbij op dat meerdere respondenten aangeven dat de ervaring traag is ingeslepen en dat ze pas na jaren tot het inzicht zijn gekomen zijn wat ze eraan gehad hebben. Dit bevestigt de aanbeveling om zulke impactstudies pas jaren na de ervaring te laten plaatsvinden. Verschillende respondenten leggen uit dat ze gedesoriënteerd waren na de exposure en zodus een zogenaamde “omgekeerde cultuurschok” ervaarden. Ze hadden daarbij tijd nodig om afstand te kunnen nemen van de ervaring. Zestien respondenten geven aan de ervaring nog een blijvende inspiratiebron is, zoals de respondenten van volgende quotes:

**Quote** *“De reis zelf is nog altijd een ervaringsreservoir dat mij (beter) doet nadenken over internationale relaties, kolonialisme, reizen, toerisme, gastvrijheid, ontwikkelingshulp, migratie en verwante thema's. Ik keer er in gedachten nog geregeld naar terug en ik denk dat ik het wel een vormende ervaring kan noemen.”*

**Quote** *“Ik denk nog heel regelmatig aan de reis naar Nicaragua. Vooral het leven van de mensen op de meest afgelegen plek waar we verbleven, dient voor mij nog vaak als referentie naar de basis van ons bestaan en onze samenlevingsvormen. Een bron van inspiratie.”*

Meer dan 30 respondenten geven op een manier aan dat de exposure een “levenservaring” was, met name een ervaring die een onuitwisbare indruk heeft nagelaten en die ze het hele leven meedragen. Een respondent van de eerste exposure in 1985 geeft in de survey aan nog elke week of maand terug te denken aan de ervaring. Anderen geven aan dat ze de geest en de waarden van USOS trachten door te geven in de opvoeding van hun kinderen. Een bepaalde oud-deelnemer deelt daarbij een opmerkelijk verhaal. Het gaat hier om de moeder van klimaatactivist Anuna De Wever, die in 1987 met USOS op exposure ging:

**Quote** *“Het veranderde mijn kijk op de wereld en voedde mijn inzichten rond de fundamentele onrechtvaardigheid. Het was vanaf dan duidelijk dat mijn professionele keuzes in het teken zouden staan van de strijd om rechtvaardigheid. Ik ben heel mijn leven een activist gebleven en gaf dat ook door aan mijn kinderen. Mijn dochter Anuna begon de klimaatmarsen in 2019 en onmiddellijk werd ik bijgestaan door enkele oud USOS vrienden. Het was fantastisch om te voelen dat die band na al die jaren nog even stevig was en er evenveel bereidwilligheid was om ons samen in te zetten voor de klimaatjongeren.”*

Aan de andere kant geven drie personen aan dat de exposure weinig of geen impact had. Ze geven daarbij als uitleg dat ze er niet de juiste persoon voor waren of dat het programma niet op het juiste moment in hun leven plaatsvond. Daarnaast laat een respondent op een provocerende wijze vallen dat de ervaring een bevestiging was van Westerse superioriteit. Bij deze respondent heeft de exposure duidelijk haar doel gemist, en het is mogelijk exemplarisch voor wat verder volgt dat dit een deelnemer was van een van de recentste exposures. Voor de 128 andere respondenten, oftewel 97%, werd de impact van de exposure als positief ervaren.

Impact moet hier gesitueerd worden binnen een schaal van “bevestigende aanmoediging” tot “transformationele, levensveranderende impact”. Hieronder wordt de impact gecategoriseerd volgens bepaalde domeinen van impact. De eerste twee, met name vriendschap en engagement, werden ingelepeld door de formulering van de vraag (zie boven). Het is dan ook volgens de verwachting dat de respondenten vaker naar deze aspecten verwijzen. Bij de andere vormen van impact, die verder opgelijst staan, kwam de respondent zelf op de proppen. Dit maakt de verwijzingen naar deze vormen van impact betrouwbaarder.

#### **- Vriendschap**

Er wordt door de respondenten in totaal 65 maal verwezen naar vriendschap. Sommigen leggen uit dat de samen doorleefde intense ervaring tot innige vriendschap heeft geleid die tot vandaag is blijven bestaan. Anderen geven aan dat USOS een ruimte bood om gelijkgezinden te ontmoeten, waarbij er ook over de studierichtingen heen vriendschappen ontstonden. Vaak ontstonden er ook vriendschappen buiten de eigen exposure-groep, tijdens bijvoorbeeld de voorbereidende weekends. Twee respondenten laten vallen dat ze bij USOS vrienden hebben gemaakt die er andere overtuigingen op nahouden.

**Quote** *“Ik heb er geleerd om vrienden te worden met mensen buiten mijn comfortzone en dat helpt me nog steeds.”*

#### **- Engagement**

De respondenten staan wellicht bovengemiddeld geëngageerd in de samenleving, wat de studie uit 2010 al had aangetoond. Engagement neemt hier verschillende vormen aan: deelname aan burgerbewegingen, vrijwilligerswerk, inzet voor integratie van nieuwkomers, financiële steun aan ngo's, activisme, etc. Verschillende respondenten geven daarbij aan dat de zin voor engagement reeds voor de exposure aanwezig was, maar dat de ervaring wel heeft bijgedragen aan meer bewust engagement.

#### **- Openheid, verdraagzaamheid, nieuwsgierigheid en breder wereldbeeld**

Bijna de helft van de respondenten haalt in hun antwoord een vorm van openheid of ruimdenkendheid aan als een effect van de exposure. Ze verwijzen onder meer naar een grotere openheid tegenover andere culturen, meer verdraagzaamheid tegenover andere normen en waarden, een groter

inlevingsvermogen en meer begrip voor armoede. Sommigen geven aan dat de ervaring een trigger is geweest voor verdere verdieping van thematieken rond cultuur en armoede.

**Quote** *“De manier van denken tijdens de exposure, met name 'Observeer, maar oordeel niet', is me altijd bijgebleven.”*

- **Kennis, awareness en vaardigheden**

Meer dan de helft van de respondenten maakt melding van een effect op kennis, awareness of vaardigheden. Er wordt onder meer verwezen naar inzichten in cultuur, maatschappij, economie en politiek. Meerdere malen valt de appreciatie voor verworven inzichten en groeiende gevoeligheid voor processen van armoede en uitsluiting. Tot slot laten verschillende respondenten weten dat de ervaring tot meer kennis en inleving heeft gezorgd voor nieuwkomers in België. Wat betreft vaardigheden geeft een respondent aan dat de ervaring geholpen heeft in het vermogen om probleemoplossend te denken. Een andere respondent laat weten door de exposure meer te zoeken naar wat verbindt, terwijl een andere respondent dan weer melding geeft van meer zelfvertrouwen en kennis van aanpak als verantwoordelijke voor groepen en studenten.

**Quote** *“Als ik door de winkel wandel en ik zie ons voedselaanbod, dan denk ik terug aan de waardering voor voedsel en de levensomstandigheden op het Indische platteland.”*

**Quote** *“De exposure helpt me om de wereld en het leven beter te begrijpen.”*

**Quote** *“Een blijvende emotionele betrokkenheid bij Nicaragua en een bredere en genuanceerdere kijk op globale problemen en geopolitiek.”*

**Quote** *“Een blijvende interesse voor wat in Congo gebeurt, ook in geopolitieke en economische context.”*

- **Studies (zie ook tabel 8 voor de cijfers)**

Vijftien respondenten geven aan dat de ervaring een impact gehad heeft op voortgezette studies. Populaire keuzes daarbij zijn ontwikkelingsstudies, antropologie en talen. Verder maken 25 respondenten melding van het opnemen van een keuzevak, waarbij het vak ontwikkelingseconomie het meeste valt. Tot slot maken enkele respondenten melding van effect op buitenlandse stage en thesisonderwerp.

- **Werk (zie ook tabel 8 voor de cijfers)**

Negenentwintig respondenten leggen een link tussen de exposure en hun job. Daarbij wordt niet enkel de exposure als aanmoediging of zelfs oorzaak voor jobkeuze geduid, maar wordt ook het effect op de jobvaardigheid beschreven, met name interculturele vaardigheden, inlevingsvermogen en gevoeligheid voor armoede en nieuwkomers. Vijf respondenten geven aan werkzaam te zijn in NT2 en dat de exposure geholpen heeft om hun job uit te voeren. Drie respondenten geven aan actief te zijn in het reguliere onderwijs en soms bij hun lessen uit de exposure-ervaring te putten.

**Quote** *“Ik denk dat mijn professionele loopbaan grotendeels in het verlengde ligt van mijn initieel engagement in USOS”*

**Quote** *“De exposure biedt in mijn werk een aanvullend perspectief op onderwerpen als rijkdom, (on)gelijkheid, geluk en religie.”*

**Quote** *“Vandaag werk ik als arts en dankzij de exposure ben ik beter in staat om patiënten uit andere culturen te behandelen.”*

**Quote** *“Ik werkte sindsdien voor een internationale NGO, in de Belgische diplomatie en nu als CEO in ontwikkelingssamenwerking”*

**Quote** *“De exposure bepaalde mee de keuze om te werken binnen Nt2 met andere culturen. Het heeft me geholpen om te begrijpen hoe moeilijk enkele vanzelfsprekendheden kunnen zijn voor nieuwe Belgen.”*

**Quote** *“Waar mijn professioneel leven startte in grote bedrijven, ben ik toch op zoek gegaan naar iets met maatschappelijk nut. Ik geef nu les in een Borgerhoutse school en voel dat ik soms een verschil kan maken voor kansarme jongeren.”*

**Quote** *“Ik spreek nog steeds met leerlingen over mijn ervaring en heb tijdens de les aandacht voor ethische thema's. [...] op school heb ik aandacht voor leerlingen in moeilijke thuissituaties”*

- **Transformationele ervaring** (zie ook tabel 8 voor de cijfers)

Eerder werd aangegeven dat de exposure voor velen een “levenservaring” is geweest. Dit betekent echter niet noodzakelijke dat het om een “levensveranderende” ervaring ging. In de analyse van antwoorden op de survey, identificeerde ik 18 personen waarbij de exposure een transformationele ervaring was, ofwel een zogeheten “point of no return”. Ik beperk me hier tot het aantal personen waarbij dit uit de antwoorden ondubbelzinnig af te leiden valt. Wellicht ligt het werkelijke aantal hoger.

**Quote** *“Het heeft me als persoon daadwerkelijk in een reconversie geduwd, mentaal, intellectueel emotioneel.”*

**Quote** *“Door op zo'n jonge leeftijd zo'n indrukwekkende ervaring te hebben mogen meemaken vanuit een ander continent, sta je vanaf dan anders in het leven en kijk je op een andere manier naar het leven met al zijn aspecten”*

**Quote** *“De impact op lange termijn is zeer diepgaand en duurzaam. Het gaat om een fundamenteel bewustzijn over de interculturele waardigheid die in alle grote en kleine verschillen schuilt.”*

**Quote** *“Mijn India reis heeft mijn wereld geopend, deze is niet meer terug dicht gegaan. Hoe het zonder India reis geweest was, weet ik niet.”*

**Quote** *“De jaren na de exposure in Marokko heb ik gewoond en gewerkt in het buitenland. Ik heb eigenlijk altijd kunnen terugvallen op hetgeen ik geleerd had tijdens de USOS exposure. Op dat ogenblik had ik dat niet door, vandaag begrijp ik dat toen eigenlijk de eerste steentjes gelegd zijn.”*

## 6) Generationele verschillen in kaart gebracht

Eerder werd al aangegeven dat de responsgraad van de eerste generatie oud-deelnemers hoger ligt dan die van de generaties nadien. Dit zou kunnen liggen aan een generationeel verschil in omgang met communicatie en meer specifiek met survey-uitnodigingen waar wellicht steeds meer verzadiging wordt gevoeld vanwege het veelvoud aan surveys. Een analyse van de multiple choice vragen van de survey suggereert echter dat er meer aan de hand is en dat het wellicht ook gaat om een licht dalende betrokkenheid tegenover USOS en om een dalende impact van de exposure op het verdere leven.

Tabel 3 toont dat het affirmatief antwoord op de eerder aangehaalde vraag of respondenten de exposure aan studenten van vandaag zouden aanraden, in een licht dalende trend zit.

*Tabel 3. Zou je de exposure aan studenten van vandaag aanraden?*

|           | <b>N respondenten</b> | Yes      | Possibly | No     |
|-----------|-----------------------|----------|----------|--------|
| 1985-1994 | <b>31</b>             | 30 (97%) | 1 (3%)   | 0 (0%) |
| 1995-2004 | <b>38</b>             | 37 (97%) | 1 (3%)   | 0 (0%) |
| 2005-2014 | <b>42</b>             | 40 (95%) | 2 (5%)   | 0 (0%) |
| 2015-2024 | <b>21</b>             | 17 (81%) | 4 (19%)  | 0 (0%) |

Tabel 4 toont dat de bereidwilligheid voor financiële bijdrage aan USOS in een eerder neerwaartse trend zit, al kan ervan uitgegaan worden dat de oudste generatie de meeste reserves hebben opgebouwd om goede doelen te steunen en daarmee de bereidwilligheid voor charity groter wordt.

*Tabel 4. Zou je USOS financieel steunen met een vaste jaarlijkse bijdrage?*

|           | <b>N respondenten</b> | Neen     | € 40     | Tussen € 40 en € 200 |
|-----------|-----------------------|----------|----------|----------------------|
| 1985-1994 | <b>31</b>             | 13 (42%) | 9 (29%)  | 9 (29%)              |
| 1995-2004 | <b>38</b>             | 12 (31%) | 20 (53%) | 6 (16%)              |
| 2005-2014 | <b>42</b>             | 20 (48%) | 16 (38%) | 6 (14%)              |
| 2015-2024 | <b>21</b>             | 11 (52%) | 6 (29%)  | 4 (19%)              |

Tabel 5 toont het contact dat er nog is tussen de leden van de groepen. Daar zit geen eenduidige trend in, al zijn de vele contacten die er binnen het eerste decennium nog zijn opvallend, zeker in de veronderstelling dat contacten binnen groepen door de tijd eerder verwateren dan versterken.

*Tabel 5. Heb je nog contact met minstens twee leden van je groep?*

|           | <b>N respondenten</b> | Ongeveer maandelijks | Ongeveer jaarlijks | Om de enkele jaren | Nooit    |
|-----------|-----------------------|----------------------|--------------------|--------------------|----------|
| 1985-1994 | <b>31</b>             | 9 (29%)              | 4 (13%)            | 8 (26%)            | 10 (32%) |
| 1995-2004 | <b>38</b>             | 2 (5%)               | 10 (26%)           | 10 (26%)           | 16 (42%) |
| 2005-2014 | <b>42</b>             | 5 (12%)              | 7 (17%)            | 10 (24%)           | 20 (48%) |
| 2015-2024 | <b>21</b>             | 9 (43%)              | 5 (24%)            | 2 (10%)            | 5 (24%)  |

Tabel 6 is wellicht een gevolg van het bovenstaande. Het toont de bereidwilligheid om naar het USOS-alumnifeest in november 2025 te komen. Ook hier tonen de deelnemers van de eerste tien jaar van USOS zich als het meest loyaal.

*Tabel 6. Plan je naar het USOS-alumnifeest te komen?*

|           | N respondenten | Yes      | Maybe    | No      |
|-----------|----------------|----------|----------|---------|
| 1985-1994 | 31             | 14 (45%) | 13 (42%) | 4 (13%) |
| 1995-2004 | 38             | 8 (21%)  | 27 (68%) | 3 (10%) |
| 2005-2014 | 42             | 16 (38%) | 20 (48%) | 6 (14%) |
| 2015-2024 | 21             | 4 (19%)  | 13 (62%) | 4 (19%) |

Tabel 7 toont de contacten die er nog zijn met mensen die ze lokaal tijdens de exposure ontmoet hebben. Deze zit in een stijgende lijn, maar misschien niet in de mate die je zou verwachten van een nieuwe generatie die via sociale media eenvoudiger contacten kan onderhouden.

*Tabel 7. Heb je nog contact met personen die je lokaal ontmoet hebt?*

|           | N respondenten | Ongeveer maandelijks | ongeveer jaarlijks | Om de enkele jaren | Nooit    |
|-----------|----------------|----------------------|--------------------|--------------------|----------|
| 1985-1994 | 31             | 5 (16%)              | 7 (23%)            | 9 (29%)            | 10 (32%) |
| 1995-2004 | 38             | 2 (5%)               | 10 (26%)           | 14 (37%)           | 12 (32%) |
| 2005-2014 | 42             | 6 (14%)              | 6 (14%)            | 16 (38%)           | 14 (33%) |
| 2015-2024 | 21             | 8 (38%)              | 7 (33%)            | 1 (5%)             | 5 (24%)  |

Tabel 8 zoomt tot slot in op de impact van de exposure op het verdere leven, met name op verdere studies en op werk. Verder wordt de eerder aangehaalde categorisering van de exposure als levens veranderende ervaring over de vier decennia verdeeld. Deze info werd uit de analyse van de open vraag gehaald, waarbij ik herhaal dat het om info gaat die uit eigen initiatief door de respondenten werd meegegeven en die dus niet ingelepeld werd en daarmee minder inspeelt op sociaal-wenselijk of sympathiserend sentiment. Wat de keuze voor verdere studies betreft, heeft de exposure vooral bij deelnemers uit decennium 2 en 3 effect gehad, waarbij als kanttekening geplaatst kan worden dat er in de periode 1985-1994 minder aanbod was in verdere studies. De evolutie van effect op jobkeuze toont wel de grootste impact op de deelnemers van de eerste tien jaar en zit in een neerwaartse trend. De transformationele impact zit vooral bij deelnemers van het tweede decennium en werd maar eenmaal geïdentificeerd bij deelnemers van de laatste tien jaar. Dat de meldingen van een transformationele ervaring hoger liggen bij het tweede decennium, toont aan dat betrokkenheid bij USOS, dat het hoogst ligt bij het eerste decennium, niet noodzakelijk overlapt met transformationele impact van de ervaring.

*Tabel 8. Impact op het verdere leven: werk, studies en de exposure als transformationele ervaring*

|           | N respondenten | Studies | Werk     | Transformationeel |
|-----------|----------------|---------|----------|-------------------|
| 1985-1994 | 31             | 1 (3%)  | 10 (32%) | 4 (13%)           |
| 1995-2004 | 38             | 6 (16%) | 8 (21%)  | 8 (21%)           |
| 2005-2014 | 42             | 7 (17%) | 10 (24%) | 5 (12%)           |
| 2015-2024 | 21             | 1 (5%)  | 1 (5%)   | 1 (5%)            |

Bovenstaande gegevens tonen een generationeel verschil in betrokkenheid en impact. Andere variabelen die getoetst werden maar hier niet in cijfers getoond worden, zoals de bestemming van de exposure of bepaalde interventies in het voorbereide traject, tonen geen wezenlijke effecten op de impact van de ervaring. Terwijl het exposure vormingstraject doorheen de tijd intensiever en professioneler werd, is de impact ervan dalende. De verklaring moet wellicht in externe factoren gezocht worden waar in de survey niet naar werd gepeild. Er werd voor deze studie ook geen literatuurstudie ondernomen over kenmerken van generaties en de wijzigende tijdsgeest, noch over trends in impact van internationale uitwisselingen. Op basis van eigen ervaringen en van algemeen aanvaarde inzichten in de evoluerende samenleving, geef ik enkele hypothesen die mee verklaring kunnen geven voor deze complexe trend.

- **Hypothese 1:** jongeren krijgen vandaag meer vensters op de wereld aangeboden. Ze hebben meer toegang tot internationale ervaringen, meer toegang tot media, studeren aan een meer geïnternationaliseerde universiteit en leven in een etnisch-cultureel diversere samenleving. Dat heeft wellicht als gevolg dat een afzonderlijke internationale ervaring minder gewicht in de schaal legt.
- **Hypothese 2:** met onder meer klimaatverandering en een afbrokkelende internationale rechtsorde laat de huidige tijdsgeest minder geloof in vooruitgang toe en zodoende minder geloof in interventies die tot vooruitgang moeten leiden, zoals ontwikkelingssamenwerking, waarbij Europa moet vaststellen dat haar invloed op de wereld tanende is. Bovendien is de samenleving meer gepolariseerd, meer gesegmenteerd en meer geïndividualiseerd. Het gebruik van moderne technologieën zoals de smartphone heeft impact op hoe we omgaan met elkaar en op hoe we een buitenlandse ervaring beleven. Traditionele ontwikkelingssamenwerking wordt –niet onterecht– verdacht gemaakt als neo-koloniaal en paternalistisch. De aanwezigheid van geprivilegieerde Westerlingen in sociaal-economische kwetsbare contexten die een geschiedenis kennen van Westerse oppressie wordt –ook niet onterecht– geproblematiseerd. Jongeren zijn steeds flexibeler in hun engagementen en combineren steeds meer rollen, identiteiten en lidmaatschappen. Alle hier opgesomde (en erg onvolledige) randvoorwaarden zijn extern bepaald en hebben impact op de beleving en overtuiging van groepsreizen in de context van ontwikkelingssamenwerking.
- **Hypothese 3:** de pioniersgeneratie van USOS was een brede beweging van studenten en universiteitspersoneel die zich vrijwillig en met trots achter het project van USOS schraagden. De generatie nadien zette de exposure voort als een gevestigd en automatisch terugkerend educatief programma, steeds meer gedragen door betaald personeel en minder door vrijwilligers. Dit heeft wellicht negatieve effecten op betrokkenheid bij het project.

## 7) Slotbeschouwing: wat kunnen deze resultaten betekenen voor de toekomstrichting van USOS?

De hierboven aangetoonde licht afzwakkende impact van de exposure mag niet geïnterpreteerd worden als een signaal voor grote koerswijzigingen, integendeel. Deze studie toont aan dat de exposure tegengewicht kan bieden voor polarisering, verkokering en individualisering. Dat de respondenten van de laatste tien jaar licht kritischer staan tegenover het concept van de exposure, wil zeker niet zeggen dat ze het niet waarderen of er niets aan gehad hebben. De analyse van hun antwoorden toont namelijk nog steeds een groot effect op inlevingsvermogen en tolerantie, eigenschappen die voor onze samenleving erg belangrijk zijn. Ook de internationale samenwerking, die onderhevig is aan tanende solidariteit en verbrokkelende rechtsorde, heeft nood aan meer betrokkenheid.

Tegelijk tonen verschillende oud-deelnemers zich opgezet over de wederkerige exposures die USOS vandaag houdt. In lijn met de beleidsvisies van UAntwerpen over diversiteit en globaal engagement, kunnen deze two-way-exchanges bijdragen tot een meer internationale universiteit en tot meer meerstemmigheid op de campus. In die zin geldt deze studie als een bevestiging voor het pad dat USOS al was ingeslagen.

**Quote** *“De wederkerigheid van de exposures is een must en een blijvend werkpunt, want niet gemakkelijk in een neokoloniale tijd.”*

## Referenties

Colpaert, L., Cools, T. et al (2018) Ontwikkeling van een instrumentarium voor de impactmeting van usos-inleefreizen in het zuiden. Eindverslag Interdisciplinair project Opleidings- en Onderwijswetenschappen (ongepubliceerd)

De Herdt, T., Ghysels, et al (2010) De Grote USOS enquête: over de veranderende USOS-er en de invloed van USOS op het leven in Ghysels J, Gerlinde Verbist & Janus Verrelst (red), *De Smalle Weg Naar het Zuiden. Over 25 jaar Universitaire Stichting voor Ontwikkelingssamenwerking (USOS)*

Hansel, B. (2008). 'AFS Long Term Impact Study, Report 2 Looking at Intercultural Sensitivity, Anxiety and Experience with Other Cultures', AFS International, s.l.

Simons, J., Krols, Y., & de Graef, G. (2011). Het meten van interculturele competentie: mogelijkheden en grenzen. In J. Simons (Red.). *Handboek interculturele competentie* (pp. 1-24). Brussel: Politeia.